Галина Коберник

Інтерактивні технології навчання як засіб формування основ життєвої компетентності молодшого школяра

За умов трансформації українського суспільства особливої значущості набувають питання формування в молоді нових життєвих стратегій, компетентності, конкурентоспроможності, посилення гнучкості та мобільності соціальної поведінки [3].

Увага вчених спрямована на вивчення сутності та змісту компетентністного підходу, розроблення шляхів і засобів формування і розвитку компетенцій в учнів (В. Адольф, Ю. Варданян, Б. Гершунський, С. Гончаренко, Ю. Кулюткін, А. Маркова, Л. Мітіна, Н. Лобанова, Н. Остапчук, О. Пометун, О. Савченко, Г. Сухобська та ін.).

Вивченням життєвої компетентності займалися такі вчені як І. Єрмаков, Л. Мітіна, Д. Пузікова та ін. Проте проблема формування основ життєвої компетентності школярів недостатньо розроблена.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що значний потенціал для формування життєвої компетентності мають інтерактивні технології навчання. Актуальність та недостатня розробленість проблеми зумовили вибір теми нашої статті.

За мету ми взяли: обґрунтувати потенціал інтерактивних технологій навчання для формування життєвої компетентності молодших школярів.

І. Єрмаков чітко визначив, щоб знайти своє місце в житті, ефективно освоїти життєві й соціальні ролі, *випускник* української школи *має володіти певними якостями, уміннями:*

- бути гнучким, мобільним, конкурентоспроможним, уміти інтегруватись у динамічне суспільство, презентувати себе на ринку праці;
- критично мислити;
- використовувати знання як інструмент для розв’язання життєвих проблем;
- генерувати нові ідеї, приймати нестандартні рішення й відповідати за них;
- володіти комунікативною культурою, уміти працювати в команді;
- уміти запобігати будь-яким конфліктним ситуаціям та виходити з них;
- цілеспрямовано використовувати свій потенціал як для самореалізації у професійному й особистісному плані, так і в

інтересах суспільства, держави;

- уміти здобувати, аналізувати інформацію, отриману з різних джерел, застосовувати її для індивідуального розвитку і самовдосконалення;
- дбайливо ставитися до свого здоров'я та здоров'я інших як найвищої цінності;
- бути здатним до вибору численних альтернатив, що пропонує сучасне життя [3].

Сформувати ці якості, підготувати випускника школи до безболісного його входження у суспільство, у доросле життя – одне з основних завдань у розвитку основ життєвої компетентності учнів, які стоять перед педагогами загально освітньої школи. Зупинемося коротко на розкритті суті понять «компетентність» та «життєва компетентність».

Аналіз різних словників дає підстави стверджувати, що в них розрізняються терміни *«компетентність»* і *«компетенція»*, зазначаючи, що компетенція в перекладі з латинської *«competentia»* означає коло питань, щодо яких людина добре обізнана, поінформована, пізнала їх і має певний досвід. Компетентність у визначеній галузі – це поєднання відповідних знань, досвіду і здібностей, що дають змогу обгрунтовано судити про цю сферу й ефективно діяти в ній.

Компетентісний підхід на перше місце ставить вміння учня. на основі знань, вирішувати проблеми, які виникають у різних ситуаціях. Реалізація компетентнісного підходу залежить від загальної освітньо-культурної ситуації, в якій живе й розвивається школяр [3].

Значне місце у розвитку особистості належить формуванню її життєвої компетентності. Науковці А. Куракін, А. Мудрик, Л. Новікова розглядають життєву компетентність як якість особистості, що формується під час міжособистісної взаємодії, спілкування без якого неможливе її становлення [5].

Як стверджує М. Савченко, індивідуальний підхід до життєвої компетентності особистості не вичерпується адаптацією до соціального середовища [7]. Дослідники І. Бех, В. Ляшенко, Т. Поніманська розглядають становлення життєвої компетентності як процес засвоєння моральних норм, духовних цінностей, стереотипів, вироблених суспільством, у результаті чого формується система внутрішніх регуляторів, морально-ціннісне ставлення до життя [1; 6, 8].

Аналізуючи дослідження науковців, у структурі життєвої компетентності, ми, імпонуючи М. Савченко, на перше місце ставимо соціальну компетентність. Адже майбутнє дитини значною мірою залежить

від того, як вона зможе адаптуватися до соціального середовища, коли поряд не буде дорослого, готового прийти на допомогу [7].

Т. Поніманська трактує соціальну компетентність дитини як відкритість до світу людей, навички соціальної поведінки, готовність до сприймання соціальної інформації, бажання пізнати людей і робити добрі вчинки [6]. На думку Н. Гавриш, соціальна компетентність є інтегральною якістю особистості, що складається з комплексу емоційних мотиваційних, характерологічних особливостей і виявляється у соціальній активності та гуманістичній спрямованості особистості [2].

Найважливіші завдання навчально-виховної роботи, яка реалізує формування основ життєвої компетентності дитини, це навчити вихованця жити у змінному, плинному світі, адаптуватися до змін, відчути смак свободи, самоактивності, власної творчості, розвинути базис особистісної культури, навчити бути частиною спільноти. Тому ми вважаємо, що одним із ефективних засобів формування основ життєвої компетентності молодшого школяра є створення умов для інтеракції учнів не тільки в позаурочний час, а й у процесі засвоєння навчального матеріалу на уроках.

Проаналізувавши психолого-педагогічну літературу, ми зупинилися на суті інтерактивного навчання, як його тлумачить професор О.І. Пометун: суть інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається тільки завдяки постійній, активній взаємодії всіх учнів. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де й учень, і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб’єктами навчання і розуміють, що вони роблять, рефлексують з приводу того, що знають, уміють і здійснюють. Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне розв’язання проблеми на основі аналізу обставин і відповідної ситуації. Воно ефективно сприяє формуванню навичок і вмінь, виробленню цінностей, створенню атмосфери співробітництва, взаємодії, дає змогу педагогові стати справжнім лідером дитячого колективу [4].

О. Пометун та Л. Пироженко визначили умовну робочу класифікацію інтерактивних технологій за формами навчання (моделями), в яких вони реалізуються. Автори розподіляють їх на чотири групи, в залежності від мети уроку та форм організації навчальної діяльності учнів:

- Інтерактивні технології кооперативного навчання;
- Інтерактивні технології колективно-групового навчання;
- Технології навчання у грі;

- Технології навчання в дискусії [4].

Варто підкреслити, що в початковій школі, в процесі інтерактивного навчання, вчителю треба враховувати вікові особливості учнів. Саме із цієї причини не всі інтерактивні вправи можна використовувати в навчально-виховному процесі дітей молодшого шкільного віку. Найбільш доцільними є такі, як «робота в парах», «два – чотири – всі разом», «карусель», «мікрофон», «робота в малих групах», «акваріум», «незакінчені речення», «мозковий штурм», «ажурна пилка», «аналіз ситуації», «вирішення проблем», «рольові ігри» [4]. Звичайно, що одні більше («робота в парах», «два – чотири – всі разом», «карусель», «мікрофон», «робота в малих групах», «незакінчені речення», «рольові ігри») інші менше можуть знайти місце в практиці роботи і вчителя початкових класів.

У процесі інтеракції учнів, створюються ефективні умови для комплексного формування компонентів соціальної компетентності, як складника життєвої компетентності: комунікативного, морально-ціннісного, емоційного, соціально-когнітивного [2; 6; 7].

Так, спілкуючись з однолітками, у процесі застосування інтерактивних технологій навчання, молодші школярі вчаться адекватно й доречно користуватися мовою в конкретних ситуаціях, володіти собою, мистецтвом переживань; керувати психічним станом, тілом, голосом, мімікою; настроєм, думками, почуттями; знімати м’язові затиски. Відбувається в них розвиток умінь розв’язувати моральні задачі, що випливає із вікових та психологічних особливостей дітей даного віку [3, 22].

Аналіз досліджень свідчить, що за умов інтерактивних технологій навчання, стає можливим розвиток підростаючої особистості, здатної визнавати і поважати цінності іншої людини; розвиток навичок спілкування та співпраці з іншими членами групи (суспільства); взаєморозуміння та взаємоповаги до кожного індивідуума; виховання якостей: толерантності, співчуття, доброзичливості та піклування, почуття солідарності й рівності; формування загальнолюдських цінностей та загальноприйнятих норм поведінки; вміння об’єднуватися з іншими членами суспільства задля розв’язання спільної проблеми; вміння робити вільний та незалежний вибір, що грунтується на власних судженнях та аналізі дійсності; розуміння норм і правил поведінки в суспільстві та поваги до них; знання законів, основних прав людини; особистої відповідальності та громадянського обов’язку; здатності цінувати свободу та вміння користуватися нею; усвідомлення особистої відповідальності.

Взаємодія в умовах інтерактивних технологій навчання виступає, як специфічний вид діяльності з «обробки» людей людьми. У процесі спілкування людина «опредметнює» свої суттєві сили в інших людях,

утверджуючись як член людського суспільства. І в тому ж процесі проходить «розпредмечування», засвоєння накопиченого людського досвіду. При цьому проходить процес формування власного «Я» людини, ставлення її як особистості, її життєвих ціннісних орієнтацій [3].

Інтерактивні технологій навчання є ареною для самоствердження молодших школярів. Вони сприяють формуванню у підростаючої особистості соціально-когнітивного компонента життєвої компетентності. За умов такого навчання, учні отримують основи знань про норми взаємодії в суспільстві, розвиток уміння будувати нові взаємовідносини; виховання миролюбності, гуманності, альтруїзму, ознайомлення з власним «Я», визначення в собі позитивних та негативних рис. В учнів молодшого шкільного віку формується фундамент громадянської позиції, політичного мислення; готовність до використання знань, як інструмента розв'язання життєвих проблем; аналізу нестандартних ситуацій.

Вихователь, під час інтеракції учнів, своїми діями формує і підтримує в них самоповагу, яка відображає те, наскільки вони приймають себе такими, якими вони є. Задоволеність собою в цілому, тобто достатньо висока самоповага – це наслідок високої самооцінки тих своїх якостей, які людина вважає найважливішими. Індивіди з високою самоповагою більш самостійні і менш навіювані. Позитивно ставлячись до себе, вони, як правило, добре «приймають» і оточуючих, тоді як негативне ставлення до себе часто поєднується з недовірливим чи недоброзичливим ставленням до інших людей. Висока самоповага вкрай необхідна для всього процесу формування життєвої компетентності.

Оскільки висока самоповага асоціюється з позитивними, а низька – з негативними емоціями, мотив самоповаги – це особиста потреба людини зробити максимальним переживання позитивних і мінімальним – негативних самоставлень. Людина з високою самоповагою не вірить у себе і в те, що можна здолати свої недоліки, що і допомагає їй стати комунікативною.

Низька самоповага, навпаки, передбачає почуття неповноцінності, недостойності, що спричиняє негативний вплив на психічне самопочуття і соціальну поведінку особистості. Чим нижчий рівень самоповаги особистості, тим вірогідніше, що вона страждає від самотності і тому не виявляє комунікативних якостей, що займають значне місце в структурі життєвої компетентності.

Перейдемо до розгляду місця інтерактивних технологій навчання у формуванні соціально-когнітивного компонента життєвої компетентності. В процесі засвоєння навчального матеріалу за умов інтерактивних технологій навчання, учні отримують основи знань про норми взаємодії у суспільстві, розвиток уміння будувати нові взаємовідносини; виховання миролюбності, гуманності, альтруїзму, ознайомлення з власним «Я», визначення в собі позитивних та негативних рис. В учнів молодшого шкільного віку формується фундамент громадянської позиції, політичного мислення; готовність до

використання знань як інструмента розв'язання життєвих проблем; аналізу нестандартних ситуацій.

В результаті застосування інтерактивних технологій розвиваються й ускладнюються психічні процеси – сприймання, пам'ять, увага, уява тощо; забезпечується формування таких інтелектуальних умінь як аналізувати, порівнювати, виділяти головне, а на основі цього критично мислити та приймати відповідальні рішення.

Перебуваючи постійно у стані змін міжособистісних зв'язків, кожен молодший школяр своєрідно переживає когнітивну ситуацію, а разом із тим психологічну й соціальну. Вони вчаться співпрацювати та досягати спільних цілей.

Виконуючи спільне завдання, молодший школяр усвідомлює свою важливість у колективі, проявляє свою ініціативу, самостійність, лідерські якості, вміння працювати в колективі, беручи до уваги інтереси інших. За правильної організації, учні, у процесі інтерактивних технологій навчання, отримують практичні навички повсякденного громадянського досвіду: партнерства та взаєморозуміння, лідерства та поваги до інших, ініціативності у прийнятті рішень, висловлюванні думок, практики відповідальності та реалізації індивідуальних і колективних прав.

За умов інтерактивного навчання, учень вчиться робити свідомий вибір серед широкого спектру альтернатив і брати на себе відповідальність приймати самостійні рішення.

Підводячи підсумок, можна сказати, що вище розглянуті компоненти соціальної компетентності, мають цілу низку ознак, які переплітаються і розмежувати чітко їх не можна; що інтерактивне навчання суттєво впливає на свідомість й почуття особистості з метою виховання свідомого, компетентного й відповідального громадянина, який є вільною і водночас законослухняною, високоморальною, соціально та політично активною особистістю, повноправним членом громадянського суспільства; на формування в учнів громадянських поглядів, почуттів ї переконань, належної поведінки, єдності слова та діла. Тобто, воно створює умови для формування в підростаючої особистості життєвої компетентності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Психологічний супровід особистісно орієнтованого виховання // Початкова школа. – 2003. – № 3.
2. Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного молодшого шкільного віку: Монографія / А.М. Богуш, Л.О. Варяниця, Н.В. Гаврипі, С.М. Курінна, І.П. Печенко; Наук. ред. АМ. Богуш; за заг. ред. Н.В. Гавриш. – Луганськ: Атьма-матер, 2006. – 368 с.
3. Єрмаков І Феномен компетентнісно спрямованої освіти // Школа. Інформаційно-методичний журнал. – № 12. – 2006. – С. 5-7.

4. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід: методичний посібник. – Авт. – уклад.: О. Пометун, Л. Пироженко. – К.: АПН; 2002, – 136 с.
5. Мудрик А.В. Социальная педагогика: Учеб. для студ. пед. вузов / Под ред. В.А. Сластёнина. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Академия, 2000. – 192 с.
6. Поніманська Т.І. Основи дошкільної педагогіки: Навч. посібник. – К.: Абрис, 1998. – 448 с.
7. Савченко М. В. До проблеми формування основ життєвої компетентності у дітей старшого дошкільного віку // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / Гол. ред. М.Т. Мартинюк. – Умань, 2007. – Частина 2. – С. 185-191.
8. Ящук І.П. Формування життєвої компетентності особистості старшокласників загальноосвітніх шкіл України: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / Інститут проблем виховання АПН України. – К., 2001. – 215 арк.